

CAPVT III.
DE PERFECTIONE NO-
TIONVM.

§. 32. Imaginis pictae perfectio posita est in similitudine cum suo exemplo, ut ita quaeque imago sit perfectissima, ut ea est exempli sui simillima, & ad id conformatissima. Itidem fere notiones quoque perfectae sunt, si earum rerum similes, sive ad eas res conformatae sunt, quas repraesentare debent.

§. 33. Imaginis cum exemplo suo convenientiae gradus positi sunt in numero earum partium, quae *εις ταυτότητα* (in identitatem) partium exempli incurrunt, ut ita quaeque imago sit perfectissima, ut ea plurimas partes cum partibus exempli convenientes repraesentat. Similiter fere gradus convenientiae notionum cum rebus eo major erit, quo ea notio plures rationes, conditiones aut partes rei subtili convenientia repraesentat.

De notionum claritate, distinctione, &c.

§. 34. Omnes res in mundo, in quantum singulae earum numerum augment, inter se sunt distinctae. Itaque notiones, quo magis exemplorum h. e. rerum repraesentatarum sunt similes, eo magis inter se sunt dissimiles: h. e. eo magis

gis inter se dignoscuntur: Consequitur, ut fere idem sit, dicere: perfectio notionum posita est in subtili conformatione earum ad exempla suarum rerum, & dicere, perfectio notionum posita est in eo, si notiones inter se discernuntur.

§. 35. Notio, quae ab aliis notionibus non discernitur, dicitur *notio obscura*, denominatione utique aperte allegoriam visus prae se ferente. Quare notio obscura fere similis ei rei, quae per tenebras, crepusculum aut nebulas ita cernitur, ut ex nulla parte aut figura ab aliis discerni possit. Esto vero e. g. notio obscura notio *Saxoniae* non hausta nisi ex tabula repraesentante totum orbem terrarum. Tales innumerae notiones in animis infantum & aliorum insignite rudium.

§. 36. Obscuritas notionis suos gradus habet ex gradu paucitatis notarum, quibus ea dignoscenda esset, & inde ex numero rerum, à quarum notionibus eam discernere non possis. Obscurissima erit, quae à nulla discernitur, qualis v. g. possit esse notio *stellae marinae* in animo alicujus, qui extra quam, quod scit, esse aliquam rem, quae ita nominetur, nesciat, utrum ea res in coelo an in terra quaerenda sit. Minus obscura erit v. g. notio *stellae marinae* in animo alicujus, qui nesciat eam discernere ab hoc, illo, isto genere piscium &c. attamen sciat animal marinum esse, atque eo ipso dignoscat ab innumeris rebus, quae non sunt animal marinum & sic porro.

§. 37. Notio quæ ab omnibus aliis discernitur, dicitur ex continuata metaphora rei opticae, *notio clara*: qualis est notio faciei hominis necessarii aut amici, cujus quotidianus usus est.

§. 38. Sicut obscuritas ita notionis claritas innumeros suos habet gradus, atque ita eandem graduum rationem, ut minores atque minores gradus claritatis in contrarium praetervehantur minores atque minores gradus obscuritatis.

§. 39. Quod ad res attinet, quas diximus omnes inter se esse distinctas; utique necesse est esse in hac re aliquid, quod in aliis non est. Quod similiter ad notionem claram attinet, cum ea ab omnibus aliis notionibus discernatur, necesse est repraesentari in hac notione aliquid, quod in aliis notionibus non repraesentetur, & proinde fundamentum differentiae esse possit. Illud, quod in notione clara inest, nec idem in ulla notione, & in quo proinde differentia notionis posita est, dicitur *characteristica* aut simpliciter *nota*, commodo vocabulo ex verbo *nosco*.

§. 40. Nota notionis est ipsa porro notio. Quare notio notae incurrens in eandem naturam porro vel obscura esse potest, vel clara.

§. 41. Notio, cujus notae notio obscura est, dicitur *confusa* qualis est non modo omnis notio obscura, sed & omnis ea clara notio, cujus notam aut notas seorsim non possis cogitare aut verbis exprimere v. g. notio faciei patris tui, qui-
cum

cum tibi quotidiana consuetudo est, aut notio manus (i. e. modi pingendi literas,) amici tui, quam dignoscis ab omnibus aliis manibus. Signum notionis confusae est, uti jam innuimus, si non cogitare aut dicere possumus, quid id sit, ex quo hanc rem ab alia dignoscimus, id quod evenit, si interrogamur v. g. quid id sit, ex quo colorem rubrum à viridi &c. aut in re Musica sensum quintae à sensu tertiae &c. dignoscamus. Nam certe cum rubrum ab aliis coloribus differat, & ego rubrum ab aliis coloribus discernam, est certe aliquid in rubro & aliquid in mea notione ruboris, quod in aliis coloribus & meis notionibus aliorum colorum non est: At quia illae partes superficiei &c. quae differentiam faciunt, sunt inexplicabilis subtilitatis, earum perceptiones & notiones sunt tantum confusissimae.

§. 42. Notio, cujus notae notio clara est, dicitur *distincta*, qualis dici possit notio tabulae Geographicae coloratae Europae, si possum cogitare & dicere, quaenam sit ejus figura & partes, quibus ab aliis aliarum partium orbis terrarum tabulis dignoscatur: nam ipsa ea figura & partes tum sunt notae illae, quas clare cognosco h. e. ab aliis discerno. (Alia vero ratio erit notionis ejus tabulae Europae, quam forte ob oculos habes, si ea consideretur ut notio singularis rei individuae. Nam illa notio comparata ad tabulas ejusdem exempli, cupri aut incudis, est non modo non distincta, sed & nisi peculiariter signata sit,

obscurissima.) Ceterum signum notionis distinctae est, si cogitare aut dicere possumus, quid id sit, ex quo rem ab aliis rebus distinguam. Quare omnes notiones distinctae sunt, quarum definitiones recte teneo & intelligo.

§. 43. Potest, ut notio aliqua insignem gradum claritatis & distinctionis habeat, in quo tamen non satis multae notae sint, ut res in quavis sua conditione & omnino ab omnibus dignosci possit, qualis est v. g. notio plantae, quae tibi ejusmodi notas repraesentat, quibus plantam tantum ut florentem ab aliis plantis dignoscis. Notio vero, quae non repraesentat tot notas, quot satis sunt, ut res semper & omnino ab omnibus aliis rebus dignoscatur, dicitur notio *incompleta*: sin fecus *completa*.

Quid sit notio *abundans*, vocabulum per se docet. Notio *complexa* est notio individui aut notio minus universalis notis aliquibus distincta, comparata ad notionem suam magis universalem. Non vero est, quod vocabula technica, quorum ne verus quidem aliquando numerus intellectionis atque memoriae pretium praestat, temere multiplicentur.

§. 44. Distincta notio ea dicta fuit, quae notas claras repraesentat. Notae notionum sunt ipsae porro notiones. Itaque illas notas claras necesse est porro habere suas notas, easdemque vel obscuras vel claras: h. e. ipsas illas notas priores necesse est esse vel confusas vel distinctas. Notio, quae notas confusas repraesentat dicitur *inadae-*

inadaequata; *fin* *secus adaequata*. Et quia alia atque alia nota porro suas alias atque alias notas repraesentare potest, facile intelligitur, quid sibi velint Logicorum illa nomina technica: *primus gradus adaequationis*, *secundus* & sic porro. Nam primus gradus est, si distinctae notionis nota primum distincte cognoscitur.

§. 45. Summa superioris divisionis notionum haec est: Notio est vel *obscura* vel *clara*. Clara vel *confusa* vel *distincta*: Vtraque vel *incompleta* vel *completa*. Notio distincta vel *inadaequata* vel *adaequata*. Facillimum quidem exemplum esse possit: si dicamus: notio obscura se fere itidem habet ad facultatem animi cognoscentem, ut Germania in tabula totius orbis terrarum se habet ad oculos: notio clara sed confusa itidem fere, ut se habet ad oculos Germania in tabula colorata Europae: notio distincta & inadaequata, ut Germania in tabula colorata Germaniae: notio adaequata, ut Germania in Atlante repraesentante simul clare aut etiam porro diversis coloribus Austriam, Bavariam & partes Germaniae ceteras innumeras.

§. 46. Quemadmodum ad studium distinctarum notionum rerum plurimarum corporearum incredibile quantum contulerunt inventa microscopia & telescopia; ita per allegoriam rei opticae ipsum negotium faciendi sibi notiones distinctas & porro distinctiores comparari possit cum eo negotio, cum id, quod vel propter par-

tium exiguitatem, vel nimiam longinquitatem ab aliis rebus corporeis dignosci non potest, subijcimus microscopio vel telescopio, alii alio perfectiori.

§. 47. Itaque studium distinctarum notionum versatur quasi in *resolutione*, *evolutione* sive *explicatione notionum*, quae etiam Graece dicitur *Analysis*.

§. 48. Quae mens rerum dignarum multas distinctas tenet notiones, dicitur *illuminata*: gradu illuminationis versante tum in numero rerum earum dignarum, tum in gradu earum dignitatis, tum in gradu ipsius distinctionis.

De Definitione.

§. 49. Negotium illud, cum quis sibi aut aliis ex notione confusa facit ordine & compendiose notionem distinctam atque completam, dicitur *definitio* v. g. *Lex sunt notiones actionum earum liberarum, quas is, qui remunerari potest & ulcisci suo tempore & loco repraesentari vult*, (similes propterea regulae.) Tum notio ea, quae consideratur ut confusior, dicitur *definitum*, notio illa resoluta distinctior, *definiens*.

Quod si ideae verbis exprimuntur, *definitum* est verbum illud, quod distinguentes notas non indicat, quale in superiore exemplo vocabulum *lex*: *definiens* vero verba illa plura, quae notionem resolvunt, qualia in superiore exemplo *notiones actionum earum* &c. *definitio* denique cogitatio, pronuntiatio aut scriptio verborum illorum univ[er]sa.

§. 50. Itaque ex allegoria visus definiens à definito similiter fere differt, ut res minutior repraesentata oculis nudis à re eadem repraesentata oculis adjutis; aut ut facies Europae in globo à facie ejusdem Europae in tabula Europae. Aut totum negotium definitionis simile fere erit negotio pictoris, qui imaginem, ad speciem rei vel personae longinquae pictam, ita sub manum & penicillum vocat, ut eam ad speciem personae vel rei ejusdem propinquioris interioribus lineamentis distinguat.

§. 51. Definiens debet repraesentare notionis aut rei suae notas. Notae vero, tantisper dum ut notae considerantur, sunt notiones abstractae. Itaque necesse est, ut primo loco subjectum aliquod cogitetur, quod notas illas continet. Quoniam vero notionis analytis agitur, resolvendae in notiones plures, necesse est, ut subjectum repraesentet aliquid de notione definienda, at non omne. Consequitur, ut itaque prima pars definiens debeat esse *genus*.

§. 52. Si definias hac forma ut v. g. cogites aut dicas: *horologium indicat horas diei. Honor est tuus, si quis notiones suas tuam perfectionem repraesentantes significat actionibus*; fundamentum notas sustinens est implicite *res: aliquid*: quasi dicas: *horologium est aliquid*, quod &c. id quod est genus multum remotissimum, summum, cogitationis levissimae, & distinctum à re nulla

§. 31. Quoniam vero praestat, per genus jam tantum

tantum distinctionis atque notarum occupari, quantum per notas necessario adjiciendas fieri licet; res diligentiae est, ponere in definitione genus omnino proximum v. g. *horologium est machina: honor sunt actiones*, (sc. quibus quis significat &c.)

§. 53. Definitio debet notionem ita distinctiorem facere, ut notio maneat eadem h. e. ut definiens sit adaequatum definito. Si definito solum genus apponitur, definitum omnino est species illius generis. Genus vero, quia minus cogitationis habet, quam species §. 31 consideratur ut levius sua specie. Itaque oportet generi aliquid adjungi, quod adaequationem compleat. Hae sunt notae notionis. Eae vero notae, quae generi adjiciuntur, ut complementum adaequationis, dicuntur *differentia specifica*, quia per eam definitum distinguitur à speciebus sororibus.

Not. Finge, quasi definitum & genus in altera atque altera librae lance sint posita. Genus videlicet à gravitate praeponderantis definiti quasi elevatur. Differentia specifica erit id, quod generi adjicitur quasi ad faciendam aequilibratam.

§. 54. Notae quoad considerantur ut notae, sunt suae rei propriae & notiones abstractae. Itaque notae illae, quae differentiam specificam faciunt, sunt vel *essentialia propria* vel *attributa propria*.

§. 55. Essentia rei intelligitur, si intelligitur modus, quo res orta est h. e. si intelligitur rei illius

lius genesis. Definitio, in qua notae, five differentia specifica repraesentat modum, quo res orta est, aut oriri potest, dicitur *definitio genetica*, & nostris temporibus etiam *definitio realis*: qualis esse possit: si dico: *speculum planum vulgare est instrumentum opticum vitreum, quod fieri potest, si impositam lignae tabulae chartam bibulam trita creta conspergas &c. tandem foliis stanni Anglicani, imbutis argento vivo, imprimas tabulam vitream politam, quo fiat, ut obstructis suis meatibus reflectantur radii &c.* (Nam & addendum, quid singuli confectionis articuli ad rem conferant.) In notionibus abstractis idem fieri potest. Ex re Theologica exemplum esto: *Peccatum in Spiritum S. est peccatum inexpiabile, quod committitur, si quis percussus prodigioso splendore evidentiae rerum divinarum, ita majoribus sacri odii furii agitatur, ut virus stygiae acerbitalis evomat in proximum objecti splendoris auctorem, qui est Spiritus S.*

§. 56. Definitio genetica perfectior erit, quae genesis gradibus pressioribus explicat. Minus perfecta, quae saltibus & enumerandarum partium nascentiae insignibus lacunis rem agit. Hujus generis erit, si v. g. dicam *Risus nascitur ex iis, quae nostra opinione absurda sunt.* Haec enim fere perinde erit genetica, ut si dicam: *Malus est arbor, quae oritur, cum tale tibi notum semen terrae mandaveris.* Explicatio enim modi originis non progreditur particulatim usque ad id, ex

quo interior rei essentia & ratio sufficiens attributorum intelligi queat.

§. 57. Quoniam in materia & modo compositionis rerum corporearum posita est ratio sufficiens attributorum omnium; apparet, definitionem geneticam, si partes originis ordine & pleniuscule explicat, habere ad scientias rerum corporearum aliquid praecipui.

§. 58. Per se vero jam apparet, definitionem geneticam Dei, quod Deus genesin non habet, nullam esse; nec per conditiones animi & rerum humanarum fieri posse, ut plene genetica definitione definiantur notiones singulares individuorum, nedum notiones individuorum spiritualium.

• §. 59. Tam essentialia, quam attributa communia (vid. §§. 19. 22.) Si eorum tantum aliqua inter se aut promiscue conjunguntur, facile ejusmodi sunt, ut per ipsam suam conjunctionem propria evadant & vicem notarum praestent v. g. *pulveris pyrii essentialia commune est, sulphuratum esse; attributa communia sunt nigredo, salinitas, quod granulatus est, quod concepto igne rapidissime deflagrat &c. Haec sunt propria, si haec aut illa conjunguntur v. g. nigredo juncta salinitati & ei, quod materia sulphurata & granulata.*

§. 60. *Attributa rei dicuntur, quae ex essentia rei necessario manant. Id quod quoque docet, attributum à fonte essentiae vel propius vel longius abesse posse h. e. attributum vel interius esse,*

esse, quale est v. g. in tritico sua figura & major granorum densitas & interioris nuclei albor: vel exterius h. e. magis ad peregrina sese referens, quale est v. g. in tritico aptitudo ad id, ut inde farina capillaris fieri possit. Definitio, in qua notae siue differentia specifica constat attributis propriis iisdemque interioribus h. e. essentiae prioribus dicitur nostris temporibus *definitio nominalis* v. g. *pulvis pyrius est materia sulphurata nigra & gramulata, concepto igne rapide deflagrans.*

§. 61. Quoniam unaquaeque res potest habere magnam multitudinem essentialium aut attributorum; eorum vero pauca aliqua satis esse possunt, ut per conjunctionem propria evadant, consequitur, ut definitiones nominales per libertatem eligendi notas sint eatenus arbitrarie.

§. 62. Scire scribere est accidens ratione hominis, quia postulat praeter naturam aut essentiam hominis etiam fundamentum in aliis aliquibus rationibus v. g. ut institutio accedat &c. Accidens vero in attributum abit simul atque conditio adiungitur v. g. *scire scribere, si ceteris paribus institutio accesserit, aut facultas discendi scribere*: nam hoc pacto cogitari debet ex essentia rei necessario manare. Quare ex accidentibus levi inclinatione attributa & ex eorum quorumcunque conjunctione pro re nata porro attributa propria h. e. notae fieri possunt.

§. 63. Illud simulacrum definitionis, quod fit, si pro notis ponimus attributa propria à fonte essentiae longius manantia & ad peregrinas notiones relata dicitur *descriptio*, qualis est si v. g. diceri velim. *Triticum est genus frumenti quam maxime ad id aptum, ut farina capillaris inde confici possit* (*).

Sunt res, quarum ipsa essentia non consummatur nisi accedentibus notionibus peregrinis v. g. essentia hominis honorati consummatur per notiones, quae sunt in animo alterius repraesentantes hominis honorati dignitatem. Essentia furis consummatur per rem alienam, ejusque ablationem &c. Ergo si ad figendas notiones ejusmodi notae quamvis ad res peregrinas spectantes cogitantur, non descriptio, sed definitio est.

§. 64. Individuorum, quia extra damnum abstractionis sunt, essentia posita est in omni eo, quod ea sui singularis numeri facit. Itaque quoniam eorum, praesertim personarum notiones ut plurimum discernuntur per eventa & adjuncta exteriora, quae si non singula, saltem aliquo numero conjuncta, notas characteristicas conficiunt, singularium notionum personarum vulgaris determinatio descriptio est.

§. 65. Descriptio quoque dicitur, si notioni distinguendae consulitur per comparationes v. g. cum dico: *Corylus est arbor, qualis illa, quae*

(*) Ejusmodi notae sunt similes notis, qualibus pictor utitur, qui Salomonem depingit qualicumque Regia facie, pro tribunali vero jus dicentem inter duas meretrices.

quae est ad maceriam illius borti. Aut Elephas est quadrupes, quale in eo libro depictum & descriptum vides. Haec non tam notionem explicat, quam viam indicat, unde explicatio arcessi possit.

§. 66. Ex cognita natura notionis distinctae & proposito definitionis apparet, quid sibi velint hae regulae:

- 1) Definiens debet esse adaequatum suo definito, h. e. eo nec latius nec angustius.
- 2) Cui convenit definiens, ei quoque convenit definitum.
- 3) Sicut definiens notiones debent esse clarae, ita quoque clara debent esse verba, quibus definiens exprimitur, & eadem eandem ob causam sententiae fixae, propriae & solitae.
- 4) Definitioni non licet idem per idem explicare.
- 5) Quia definiti notio consideratur ut confusior & proinde definiens debet repraesentare notiones resolutas, definito non licet esse partem definiens.
- 6) In definitionibus non est committendus circulus: Nominant vero in hoc negotio circulum id vitium definitionis, si eae notiones, quibus definitum explicatur, postea rursus per definitum explicantur aut explicari debent.

De divisione.

§. 67. Notio universalis distincta à speciebus fororibus, si refertur ad notiones sibi subiectas,

ctas, notio confusa est, & quidem dedita opera ex notionibus singularibus confusa facta, ut una cogitatione res multas complecti possemus. Itaque in quantum huic consilio satisfactum est, in tantum ad distinguendas & resolvendas notiones rursus magni interest, ut retrogrediamur ad distinctionem earum notionum minus universalium, quibus notio universalis originem suam debet: hoc est, ad perfectionem notionum plurimi interest, scire, cui generi quae species subjectae sint, & quae huic speciei notiones etiam angustiores.

§. 68. Quoniam corpora ex partibus minoribus minoribusque composita sunt, omnia vero hic versantur in notionibus distinguendis & ad exempla sua conformandis, consequitur, ut ad distinctionem & perfectionem notionum magni intersit scire, quatenam sint totius alicujus partes.

§. 69. Si aut genus in suas species, aut totum in suas partes resolvimus, ea dicitur *divisio*: Sicuti tum genus illud aut totum resolutum dicitur *divisum*.

Ad significandum numerum specierum aut partium dividendum vocabula graeca ex verbo τέμνω feco, in usu sunt, *dichotomia*, *trichotomia*, &c.

§. 70. Ex consilio & natura justae divisionis sese dant hae regulae:

- 1) Membra universa dividenda oportet esse adae-

adaequata suo diviso, h. e. nec plus nec minus complecti, quam divisum.

- 2) Membra dividenda oportet esse inter se separata.
- 3) Membrorum dividendum ordo probabilis esse debet.

CAPVT IV.

DE STUDIO PERFECTIONIS NOTIONVM.

De redactione notionum abstractarum in classes.

§. 71. Notae notionum, quibus tanquam lineamentis notiones illustrandae atque distinguendae sunt, sunt ipsae notiones. Itaque quemadmodum pictoris ad clariorem colorum cognitionem interest scire, quaenam sint pigmenta simpliciora, ex quorum compositione deinde infinita colorum varietas fieri possit; ita fere illustrationi & distinctioni notionum luculentum fundamentum substratum erit, si redegerimus in pauciores classes notiones simpliciores, ex quarum compositione infinita notionum varietas oritur.

§. 72. Archytae Tarentino aut quisquis auctor est, huiusmodi consilium fuit, cum excogitavit *decem categorias*, quas Scholastici deinceps *praedicamenta* dixerunt. Eae erant *substantia*,